

- ¹¹ Кауфман А. Онтологическая структура права // Российский ежегодник теории права – 2008. – № 1. – С. 172.
¹² Оборотов Ю. Праворозуміння як аксіоматичне начало (постулат) права // Право України. – 2010. – № 4. – С. 54.
¹³ Бачинин В. А. Философия преступности: Конспект лекций. – СПб., 2000. – С. 224.
¹⁴ Жуков В. Н. Право як цінність // Государство и право. – 2010. – № 1. – С. 27.
¹⁵ Там само. – С. 28.
¹⁶ Там само. – С. 28.
¹⁷ Малько А. В., Трофимов В. В. Теоретико-методологическое значение концепции «правовой жизни» // Государство и право. – 2010. – № 7. – С. 6–7.
¹⁸ Малахов В. П. Философия права. – Учебное пособие. – М.: Академический Проспект: Екатеринбург: Деловая книга, 2002. – С. 130.
¹⁹ Там само. – С. 129.
²⁰ Философский Энциклопедический словарь – М. : Советская энциклопедия, 1983. – С. 360.
²¹ Малахов В. П. Философия права. – Учебное пособие. – М.: Академический Проспект: Екатеринбург: Деловая книга, 2002. – С. 130.
²² Там само. – С. 130.
²³ Там само. – С. 133.
²⁴ Голубовський В. С. Діалектика правомірної поведінки та юридичної відповідальності // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2011. – № 6. – С. 14.

Резюме

У статті розглядаються теоретичні й методологічні засади дослідження правомірної поведінки. Дається визначення правомірної поведінки та розкриваються її провідні ознаки.

Ключові слова: право, міра, правомірна поведінка, правова діяльність, методологія, протиправна поведінка.

Резюме

В статье рассматриваются теоретические и методологические начала исследования правомерного поведения. Формулируется определение правомерного поведения и раскрываются ее ведущие признаки.

Ключевые слова: право, мера, правомерное поведение, правовая деятельность, методология, противоправное поведение.

Summary

The article deals with investigation of theoretical and methodological basics of lawful behaviour. The definition and features of lawful behaviour are also described in the article.

Key words: law, measure, lawful behaviour, legal activity, methodology, illegal activity.

Отримано 19.03.2012

Н. П. ГРИБ

Ніна Павлівна Гриб, аспірант Львівського національного університету імені Івана Франка

КРАЙОВА КОНСТИТУЦІЯ ДЛЯ ГАЛИЧНИНИ 1850 р.: ПЕРЕДУМОВИ ЇЇ ПРИЙНЯТТЯ, СТРУКТУРА ТА ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ

Після революції 1848 р. в Австрійській імперії розпочався складний і тривалий процес становлення та розвитку конституціоналізму. Активними учасниками цього процесу були представники Галичини, яка у той час перебувала у складі імперії.

Першим кроком до розвитку австрійського конституціоналізму було прийняття австрійським урядом конституції від 25 квітня 1848 р., яка однак втратила чинність вже 16 травня. У середині липня 1848 р. у столиці Австрійської імперії – Відні – зібрався перший австрійський парламент (Рейхстаг). Від Галичини та Краківського герцогства до нього було обрано 100 депутатів. Серед них було 39 українців, які представляли інтереси галицького краю¹. Революційні події змусили членів парламенту перенести засідання у місто Кремзир, де Рейхстаг почав працювати над проектом нової австрійської конституції, що мала бути більш демократичною за попередню².

Однак, послабивши за допомогою війська революційний та національно-визвольний рух, австрійський уряд не підтримав запропонований парламентом проект конституції. Патентом від 4 березня 1849 р. австрійський імператор Франц-Йосиф прийняв розроблену урядом «открыовану» (тобто даровану) конституцію, а 7 березня 1849 р. розпустив парламент³.

Австрійська конституція 1849 р. обмежила громадянські права і компетенцію парламенту⁴, у зв'язку з чим у сучасній історико-правовій літературі вона розглядається як недемократична⁵. У конституції також містилися положення, які передбачали суттєві зміни в управлінні Галичиною.

Зокрема, конституцією 1849 р. скасовано губернське правління, ліквідовано посаду губернатора та створено намісництво на чолі з намісником. Намісник ніс персональну відповідальність за стан ведення справ у намісництві. І навіть, якщо розгляд питання відбувався за участю намісницького правління, за ним зберігалось право вирішального голосу.

Указом імператора від 14 вересня 1852 р. була затверджена постанова «Про створення та межі влади намісницьких правлінь», згідно з § 1 якої намісницьке правління вважалось вищим урядовим органом кожного коронного краю у сфері політичного і поліцейського управління, релігії та освіти, торгівлі та промисловості, ремесел, а також будівництва, якщо це не було безпосередньо віднесено до компетенції іншого органу⁶.

Окрім цього, у § 77 конституції 1849 р. було передбачено, що усі коронні краї імперії отримують свої власні крайові конституції⁷. Крайові конституції для коронного краю Галичина і Лодомерія (тобто Волинь) затверджено імператорським патентом від 29 вересня 1850 р⁸. Як свідчать архівні дані, імператор спочатку мав намір поділити цей край на дві частини – українську (королівство Галичина і Лодомерія) та польську (герцогство Краків разом з герцогствами Аушвіц і Затор), а також виділити в окремий коронний край Буковину*. Однак уряд у своїй доповіді імператору «Про майбутній суспільний устрій та статус королівств Галичина і Лодомерія з герцогством Аушвіц і Затор, великим герцогством Краків і герцогством Буковина» зазначив, що окремим коронним краєм можна визнати лише Буковину. Що ж стосується від'єднання герцогств Краківського, Аушвіцу і Затору, то це, на думку уряду, не відповідає адміністративним інтересам Австрійської імперії. Уряд рекомендував імператору не здійснювати такого поділу, а навпаки посилити концентрацію виконавчої влади у краї⁹. Таким чином, Буковина була відокремлена від Галичини та отримала свою крайову конституцію (патент від 29 вересня 1850 р.).

Хоча Галичину і не було поділено на два окремі коронні краї, однак крайова конституція передбачила її поділ на три округи – Краківський, Львівський та Станіславський** (§§ 12–14)¹⁰. Професор Львівського національного університету ім. І. Франка В. С. Кульчицький справедливо зауважив, що такий поділ краю на три округи (польський, змішаний польсько-український та український) «був невдалою спробою згладження національних суперечностей у Галичині, де поляки становили 45,9 % населення, українці 45,4 %, євреї – 7,1 % та інші – 1,6 %»¹¹. Однак, це був крок австрійської влади на зустріч українським політичним діячам – представникам Головної Руської Ради (серед них о. М. Куземський, І. Борискевич, о. Г. Шашкевич, о. І. Ломницький, о. Г. Левицький, В. Фармацій, А. Дзіваковський), які вимагали поділу Галичини на польську та українську частини¹².

Крайова конституція 1850 р. складалася з п'яти розділів, які поділялись на 82 параграфи (статті), а саме: Розділ I. Про край (тобто про кордони коронного краю); Розділ II. Про державне представництво земель загалом; Розділ III. Про склад національного представництва; Розділ IV. Сфера діяльності державного представництва; Розділ V. Загальні постанови.¹³

Згідно з § 1 даної конституції, королівства Галичина і Лодомерія з герцогствами Аушвіц і Затор, та великим герцогством Краківським вважались коронним краєм Австрійської монархії. У § 4 зазначалось, що поляки, українці та інші народності є рівноправними і кожна з них володіє недоторканим правом на збереження своєї національності та мови¹⁴.

Керівництво адміністрацією краю здійснював намісник, якого призначав та відкликав імператор. Йому підпорядковувались призначені куріями президенти округів¹⁵.

Крайове представництво складалося з трьох курій, які формувались відповідно до адміністративних округів. До складу Львівської курії входило 50 депутатів, Краківської – 58, Станіславської – 42¹⁶. По суті курії були місцевими урядовими органами влади, які були наділені відносною самостійністю у прийнятті рішень в межах підвідомчого їм адміністративного округу.

Депутати обирались за допомогою прямих виборів. Депутатом могла стати особа, яка щонайменше п'ять років з дня обрання залишалась громадянином Австрійської імперії, досягла 30 років, має право голосу в даному адміністративному окрузі, в повному обсязі володіє громадянськими та політичними правами (§ 17).

Правом обирати депутатів були наділені громадяни Австрійської імперії, які в повному обсязі володіли своїми громадянськими та політичними правами та мали право голосу (§ 16)¹⁷.

Згідно з положенням про вибори, виборці поділялись на дві категорії. До першої категорії відносились особи, які мали право голосу завдяки відповідності майновому цензу. Такі виборці повинні були сплачувати у своєму адміністративному окрузі визначену законом суму прямих податків на нерухоме майно (будинки чи землю), приватне підприємництво, духовні чи світські доходи. Розмір податків встановлювався в залежності від міста, у якому проживав виборець. Зокрема, у Львові та Кракові розмір податку становив 15 гульденів, у містах населення яких більше 10000 осіб – 10 гульденів, у інших адміністративних одиницях – 5 гульденів.

* До 1849 р. Буковина входила до складу Галичини як один з циркулів (районів).

** Станіславів – колишня назва м. Івано-Франківськ.

До другої категорії належали виборці, які не відповідали зазначеному майновому цензу, однак володіли активним виборчим правом завдяки своїм особистим якостям¹⁸.

Особи, котрі не відповідали зазначеним вище критеріям були позбавлені виборчого права. Не могли брати участь у виборах також особи, які:

- знаходилися на межі банкрутства або були визнані банкрутами;
- визнані винними у вчиненні злочину з корисливою метою, що зашкодили суспільній моралі або у будь-якому іншому порушенні закону;
- засуджені до позбавлення волі щонайменше на півроку за інше порушення закону¹⁹.

Строк повноважень депутатів становив шість років. Якщо до курії обиралась особа, яка перебувала на осаді в державному апараті, то на час виконання повноважень депутата їй надавалась відпустка. Депутатам заборонялось під час голосування керуватись будь-якими вказівками, своє право голосу вони повинні були реалізовувати особисто. Засідання курій повинно було відбуватися щорічно за ініціативою імператора, як правило, у листопаді. Засідання мало тривати не більше чотирьох місяців. Окрім цього, для прийняття особливих державних актів чи обговорення спеціальних проектів курії могли скликатися на позачергові засідання.

Курії мали право абсолютною більшістю голосів депутатів призначати президента та віце-президента курій. Строк їхніх повноважень становив три роки. Засідання курій були відкритим. Закриті засідання повинні були проводитись у виняткових випадках, якщо цього вимагав президент курії або щонайменше п'ять міністрів.

Для прийняття постанови у кожній курії повинні були бути присутніми більшість депутатів від конституційного складу, а для того, щоб постанова вступила в силу за неї повинна була проголосувати абсолютна більшість присутніх депутатів. Якщо голоси за і проти постанови поділились порівну, то рішення вважалось відхиленим. Голосування повинно було проводитись відкрито, таємне голосування, як правило, не допускалося²⁰.

Компетенція курій зводилась головним чином до господарських питань²¹. Зокрема, згідно з § 61 крайової конституції 1850 р., до компетенції курій належали питання:

- державного планування використання та охорони природних ресурсів, у тому числі питання поділу і об'єднання землі, зрошувальних пристроїв, висушування боліт;
- шляхового, гідротехнічного та іншого будівництва, покриття витрат на яке передбачено законом як обов'язок відповідного адміністративного округу;
- благодійних та гуманітарних закладів, котрі створюються і утримуються за кошти адміністративного округу;
- підготовка попередніх розрахунків про доходи і витрати адміністративного округу, що призначені для потреб краю;
- управління майном краю;
- добродійності;
- місцевого самоврядування тощо²².

Суб'єктом законодавчої ініціативи виступав імператор та курії²³. Рішення курій потребували санкції імператора²⁴. Завдяки цьому вони набували силу закону, який був обов'язковим на усій території відповідного адміністративного округу. Якщо імператор або курії не підтримували такий законопроект, то він міг по-вгорно виноситись на розгляд лише під час наступної сесії.

Окрім цього, курії контролювали збереження і облік майна та доходів адміністративного округу, щорічно подавали на розгляд сейму загальний розрахунок бюджету адміністративного округу і звіт про стан його майна та кредитування (якщо такий кредит надавався округу). Курії також контролювали додержання крайових законів. У разі отримання відомостей про їхнє неналежне виконання вони зобов'язувались звернутися зі скаргою до намісника або міністра з вимогою припинити правопорушення²⁵.

Виконавчим органом усіх трьох курій вважався спільний Крайовий виділ (комітет), що складався з 15 членів, обраних порівну куріями. Члени комітету обирались з числа депутатів курій. Крайовий комітет складався з трьох фракцій (Львівської, Краківської та Станіславської), до котрих входили депутати відповідних курій. Члени крайового комітету обирали спільного голову, а кожна фракція обирала голову. Для того, щоб рішення комітету набрало юридичної сили на засіданні повинні були бути присутні принаймні 10 членів, серед них хоча б по двоє з кожної фракції. Члени комітету виконували свої повноваження до тих пір, поки діяв їхній депутатський мандат²⁶.

Спільним законодавчим органом для всіх трьох округів був Центральний виділ (комітет). Він складався з 33 членів, у тому числі з 15 членів крайового комітету та по 6 представників від кожної з курій²⁷. Президент Центрального комітету обирався на зборах комітету абсолютною більшістю голосів строком на три роки. Усі рішення комітету приймалися абсолютною більшістю голосів, при цьому на засіданні повинні були бути присутніми щонайменше 2/3 його членів. З них принаймні по шість членів від кожної курії.

Центральний комітет не був постійно діючим органом. Він скликався та розпускався австрійським імператором. В патенті на скликання Центрального комітету повинні були визначатись проекти, що підлягали обговоренню, а також строки сесії.

Засідання Центрального комітету були публічними, за винятком тих випадків, коли його президент або щонайменше три члени вимагали закритого засідання. При цьому центральний комітет повинен був розглянути дану вимогу та винести рішення про доцільність проведення закритого засідання²⁸.

Більшість питань вирішувались куріями самостійно в межах підвідомчого їм адміністративного округу. Однак у § 68 крайової конституції 1850 р. визначався перелік питань, які могли вирішуватись лише за участю усіх трьох курій (тобто Центральним комітетом). Серед них:

- управління майном, що належить коронному краю;
- використання джерел доходів та кредитування коронного краю;
- проекти, заклади та будівельні роботи, котрі провадяться і фінансуються для потреб усього коронного краю;
- прийняття та виконання зобов'язань, що стосуються усього коронного краю;
- остаточне обговорення регламенту для курій сейму і центрального комітету, який потрібно затвердити законом;
- переговори щодо внесення змін до крайової конституції, враховуючи закріплені у ній положення²⁹.

Таким чином, повноваження представницьких органів краю за крайовою конституцією 1850 р. зводились переважно до внутрішньогосподарських питань. Склад, порядок формування та компетенція крайових органів детально регламентувались конституцією, однак вона не надавала їм право приймати самостійні рішення в національній, мовній, політичній та релігійній сферах. Значно більше повноважень у коронному краї мав намісник, який фактично і був його одноосібним керівником.

Австрійська конституція 1849 р. та крайова конституція для Галичини 1850 р. перестали діяти одразу після остаточного придушення революційного руху. Її положення так ніколи і не були впроваджені³⁰. Для того, щоб офіційно її скасувати Франц-Йосиф I видав патент від 31 грудня 1851 р., яким визнав конституцію від 4 березня 1849 р. такою, що втратила силу. Імператор зазначав, що він не уявляє цей документ як можливий для врегулювання правовідносин у Австрійській монархії³¹.

Австрійська монархія повернулася до абсолютизму, де парламент (Рейхсрат) був наділений лише дорадчою функцією у законодавчій сфері³², у той час як імператор став єдиним джерелом влади.

Розширення повноважень органів місцевого самоврядування відбулося лише у 1861 р. Цього року патентом імператора були засновані крайові сейми, які були наділені значно більшими повноваженнями, ніж курії. Галицький крайовий сейм знаходився у Львові. Законодавчу підставу його формування визначали два документи: Крайовий статут та Сеймова виборча ординція (додаток до патенту 1861 р.)³³. У 1862 р. видано загальнодержавний закон «Про місцеве самоуправління». Дещо пізніше на його підставі прийнято «крайові громадські закони», у тому числі і для Галичини (від 12 серпня 1866 р.)³⁴.

Ці поступки значною мірою були пов'язані із кризою абсолютизму та небезпекою розпаду Австрійської імперії. Невдовзі після цього австрійську імперію було перетворено на Австро-Угорську дуалістичну монархію, а Австрійським парламентом розроблено та прийнято конституцію 1867 р., яка для монархії та усіх народів, що проживали на її території, була важливим кроком на шляху до конституціоналізму та демократії.

¹ Кульчицький В. С. Австрійська конституція 1849 року і крайова конституція для Галичини 1850 р. / В. С. Кульчицький // Вісник Львівського університету. Сер. юрид. – 1965. – С. 105–106.

² Balzer O. *Historia ustroju Austrii w zarysie* / Oswald Balzer. – Lwów : Drukarnia K. S. Jakubowskiego, 1908. – S. 406.

³ Кульчицький В. С. Австрійська конституція 1849 року і крайова конституція для Галичини 1850 р. / В. С. Кульчицький // Вісник Львівського університету. Сер. юрид. – 1965. – С. 107.

⁴ *Starzycki S. Kodeks prawa politycznego czyli Austriackie Ustawy Konstytucyjne (1848–1903)* / Stanisław Starzycki. – Lwów : Uniwersytet Lwowski, 1903. – S. 100.

⁵ Історія держави і права України : підручник / А. С. Чайковський (кер. авт. кол.), В. І. Батрименко, Л. О. Зайцев, О. Л. Копиленко [та ін.] ; за ред. А. С. Чайковського. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – С. 252.

⁶ *Моряк-Протопова Х. Правовий статус та повноваження Галицького намісництва (1849–1918 рр.)* / Х. Моряк-Протопова // Вісник Львівського університету. Сер. юрид. – 2011. – Вип. 52. – С. 96.

⁷ *Starzycki S. Kodeks prawa politycznego czyli Austriackie Ustawy Konstytucyjne (1848–1903)* / Stanisław Starzycki. – Lwów : Uniwersytet Lwowski, 1903. – S. 107.

⁸ Кульчицький В. С. Історія держави і права України : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Володимир Кульчицький, Борис Тищик. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – С. 240.

⁹ ЦДІАУЛ, фонд 146, оп. 7, спр. 2988. – С. 311–314.

¹⁰ ЦДІАУЛ, фонд 146, оп. 7, спр. 2988. – С. 1755.

¹¹ Кульчицький В. С. Австрійська конституція 1849 року і крайова конституція для Галичини 1850 р. / В. С. Кульчицький // Вісник Львівського університету. Сер. юрид. – 1965. – С. 108.

¹² *Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців (1848–1914) : на підставі споминів* / Кость Левицький. – Львів : Друкарня оо. Василян у Жовкві, 1926. – С. 45.

¹³ ЦДІАУЛ, фонд 146, оп. 7, спр. 2988. – С. 1754, 1755, 1760, 1764.

¹⁴ Там само. – С. 1754.

¹⁵ Кульчицький В. С. Історія держави і права України : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Володимир Кульчицький, Борис Тищик. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – С. 240.

¹⁶ ЦДІАУЛ, фонд 146, оп. 7, спр. 2988. – С. 1755.

- ¹⁷ ЦДІАУЛ, фонд 146, оп. 7, спр. 2988. – С. 1755.
- ¹⁸ Там само. – С. 1767.
- ¹⁹ Там само. – С. 1770.
- ²⁰ Там само. – С. 1756, 1757.
- ²¹ *Кульчицький В. С.* Історія держави і права України : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Володимир Кульчицький, Борис Тищик. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – С. 240.
- ²² ЦДІАУЛ, фонд 146, оп. 7, спр. 2988. – С. 1760, 1761.
- ²³ Там само. – С. 1761.
- ²⁴ *Кульчицький В. С.* Історія держави і права України : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Володимир Кульчицький, Борис Тищик. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – С. 240.
- ²⁵ ЦДІАУЛ, фонд 146, оп. 7, спр. 2988. – С. 1761, 1762.
- ²⁶ Там само. – С. 1759.
- ²⁷ *Кульчицький В. С.* Історія держави і права України : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Володимир Кульчицький, Борис Тищик. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – С. 240.
- ²⁸ ЦДІАУЛ, фонд 146, оп. 7, спр. 2988. – С. 1760.
- ²⁹ ЦДІАУЛ, фонд 146, оп. 7, спр. 2988. – С. 1761, 1762.
- ³⁰ *Кульчицький В. С.* Історія держави і права України : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Володимир Кульчицький, Борис Тищик. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – С. 241.
- ³¹ *Starzycski S.* Kodeks prawa politycznego czyli Austriackie Ustawy Konstytucyjne (1848–1903) / Stanislaw Starzycski. – Lwów : Uniwersytet Lwowski, 1903. – S. 137.
- ³² *Brauneder W.* Verfassung und Parlamentarismus / W. Brauneder // Die Habsburgermonarchie 1848–1918. – Wien, 2000. – T. VII. – S. 138.
- ³³ *Чудийович В.* Політико-правове становище земель та людності східної Галичини наприкінці ХІХ-на початку ХХ ст. : історико-правовий аналіз / В. Чудийович // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : Матеріали ІХ регіональної науково-практичної конференції (13–14 лютого 2003 р.). – Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2003. – С. 107.
- ³⁴ *Кондратюк О.* Утворення Австро-Угорщини : причини та умови / О. Кондратюк // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2004. – Вип. 41. – С. 87.

Резюме

У даній статті досліджено передумови прийняття урядом Австрійської імперії крайової конституції для Галичини 1850 р., розглянуто її структуру і висвітлено основні положення. Досліджено повноваження місцевих органів влади за даною конституцією та роль намісника у здійсненні місцевої влади.

Ключові слова: Австрійська імперія, імператор, конституція, парламент, намісник.

Резюме

В данной статье исследовано предпосылки принятия правительством Австрийской империи краевой конституции для Галиции 1850 г., рассмотрено ее структуру и раскрыты основные положения. Исследовано полномочия местных органов власти за данной конституцией и роль наместника в реализации местной власти.

Ключевые слова: Австрийская империя, император, конституция, парламент, наместник.

Summary

Preconditions of adopting the regional constitution for Galicia in 1850 by the government of the Austrian Empire are investigated in the present article; its structure is researched and its main principles are explained. Power of the local government authority and a vicegerent's role in exercising power are studied.

Key words: Austrian Empire, emperor, constitution, Parliament, vicegerent.

Отримано 23.01.2012

О. А. КОТЕНКО

Олег Анатолійович Котенко, аспірант Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРАВОВИЙ ВПЛИВ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Існуюча в суспільстві система відносин постійно потребує правового впливу, форми та методи якого змінюються залежно від суспільних потреб. Однією з форм правового впливу є правове регулювання